

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Лидия Кондова
„Лайбниц и проблемът за органичното тяло“
от доц. Росен Люцканов (ИИОЗ-БАН)

Дисертационният труд на Лидия Кондова се състои от въведение („теоретически обзор“) и три глави (всяка разделена на две части). Основен мотив на изследването е да предостави съобразен с днешното ниво на изследванията „начин на мислене на органичното тяло“, който да елиминира различните теоретични трудности в тази посока (с. 5). Съответно биват поставени две задачи: (1) да се провери дали органичното тяло, според начина по който го мисли Лайбниц, отговаря на някой от критериите за субстанциалност (единство и активност) и (2) да се експлицират начините, по които можем да имаме познание за него (с. 8). Основната теза, защитена в изследването, гласи следното: „Лайбниц притежава завършено учение за органичното тяло, в рамките на което единството (или индивидуалността) и активността (или развитието) са гарантирани от реалността на телесната субстанция, разбрана посредством метакатегорията живот като резултат от въвеждане на безкрайността от възможности в една крайна пространствено-времева рамка на реализираната възможност“ (с. 9). Съответно, приносите на изследването са свързани с (1) изолирането на (мета)категорията „живот“ и свързания с нея „организмичен анализ на съществуващото“; (2) проблематизирането на стандартните определения за Лайбниц като идеалист и рационалист в контекста на неговото разбиране за органичното тяло и (3) ситуирането на това разбиране в „съвременния му историко-философски контекст“ (с. 202). Макар това безспорно да не изчерпва всички приноси, според мен първия в списъка е най-важен, защото Кондова убедително показва, че въпросната метакатегория пронизва цялата йерархия на съществуващото, че тя пресича метафизическото и физическото равнище в общата онтологическа структура, грижливо изградена от Лайбниц (с. 52, 199).

Още тук бих искал да отбележа, че заявените задачи са осъществени по блестящ начин, тезата е аргументирана изчерпателно и убедително, а приносите имат действително значение за обогатяването на разбирането ни за философията на Лайбниц. Текстът е изключително добре структуриран – краткият преглед на основните въпроси, които предстои да бъдат разгледани в началото на всяка част и рекапитулацията на достигнатите отговори в нейния край позволява изключително лесно да следим нишката на аргументацията. Работата с ключовите понятия, всяко от които е надлежно дефинирано и разграничено от останалите в рамките на уводната част, е изключително прецизна. Бих отбелязал също колко съществено е различаването (1) на тези ключови понятия, които са част от самата система, от другите, които интерпретаторите прилагат към нея; (2) на автентичното им разбиране от съвременните им интерпретации; (3) на трудно забележимите им стилистични различия, произтичащи от мястото им в системата (с. 6-7). Това ми дава основание да твърдя, че това е едно от най-силните и оригинални философски изследвания, които съм чел в последно време. Горещо препоръчвам публикуването му както на български език, така и в чужбина.

Значението на постигнатото е още по-голямо на фона на обстоятелството, че то е свързано със значителни трудности. Първо, както отбелязва самата Кондова, трудовете на Лайбниц „се появяват в различни моменти от историята и по този начин възпрепятстват възможността да се формира коректна интерпретация на системата“ (с. 3). Проектът за издаване на трудовете на Лайбниц все още е далеч от завършен, особено по отношение на неговата натурфилософия, съответно „един проект по формулиране на завършен образ на Лайбницовото учение за органично тяло към настоящия момент може да има само предварителен характер“ (с. 196). Въпреки това, работата свидетелства за стремеж за постигане на завършеност – издирени и проучени са практически всички достъпни текстове, които са релевантни на темата (едно само по себе си впечатляващо постижение).

Всъщност, основният въпрос е дали изобщо във философията на Лайбниц има „система“ и в каква степен опитът за налагане на систематично единство върху обилието от текстове,

писани в различни периоди, по различни поводи и в контекста на различни въпроси представлява интерпретативно насилие. Наистина, из целия Лайбницов корпус, включително в текстовете от неговия „зрял период“, откриваме „привидно или действително противоречащи си твърдения“ (с. 12). Едно възможно решение е да разделим текстовете му на езотерични и екзотерични (с. 17). Тогава ще можем, следвайки Ръсел, да настояваме, че зад наглед „фантастичните приказки“ се крие кохерентна система (с. 195). Друг вариант е да признаем, че система всъщност не съществува, а има единствено относително консистентни периоди: хилеморфизмът от ранните му университетски години, натурализмът, възприет под влиянието на „модерните автори“, картезианството, което привидно решава трудностите на материалистката метафизика, „средния“ и „зрелия“ период (с. 32-37). Накрая, можем да обясним Лайбниц и за теоретически плуралист, периодично отклоняващ се от „строгата монадологическа метафизика“, принуден да прилага едновременно различни метафизични подходи там, където това му се вижда уместно (с. 21-22). В полза на това свидетелства „една същностна черта от Лайбницовия подход към философията, а именно – неговата толерантност към всякакви възможни позиции и неговата готовност да ги развива дори в случаите, когато самият той не е уверен в тяхната легитимност; стига те да притежават някаква степен на вероятност“ (с. 39), а също „имплицитно или експлицитно задвижващият всичките му научни занимания в различните дисциплини патос по обединение в хармонично единство на различните враждуващи инстанции“ (с. 40). Кондова избира позицията на Ръсел, но съвсем добросъвестно в хода на изложението си отбелязва онези места, където другите тълкувания изглеждат по-основателни, както и аргументите в тяхна подкрепа.

Опитът ни да привидим систематично единство във философията на Лайбниц се усложнява допълнително от самия избор на тема – телесната субстанция и органичното тяло. Философията на Новото време след Декарт се фокусира предимно върху двете крайни точки на онтологичния спектър – мъртвата материя и мислещата душа, които според Лайбниц комуникират единствено в метафизичен план (с. 20). Живото тяло попада точно по средата между тях и съответно понятизирането му изисква позоваване едновременно на „механически и телеологически аспекти“ (с. 24). Ето защо телесната субстанция се оказва своеобразен метафизичен хибрид – тя попада в „пресечната точка на две крайности: на неделимата субстанция, притежаваща първични реалност, качества и сили, и на делимото тяло, притежаващо производни такива“ (с. 27). След като органичното тяло е „метафизическа единица“, която обединява както материален, така и формален компонент (с. 7), как следва да бъде мислено то – като чист феномен, който бива схващан от възприемащото съзнание, или като хилеморфичен комплекс, който наистина е нещо единно?

Според Кондова Лайбниц избира втория вариант. Съответно, основната цел на първа глава е „да докаже, че в рамките на Лайбницовата философия органичното тяло отговаря на първия критерий за субстанциалността – критерият за единство“ (с. 30). По повод на това е показано как, изправен пред проблема за безкрайната делимост на материята и неприемливата възможност тялото да бъде лишено от всякаква реалност, Лайбниц въвежда „метафизическия свят на монадите“ (с. 44). Това демонстрира значението на проблематиката на органичното тяло в рамките на монадологичната метафизика. За същото свидетелства и писмото му до Йохан Бернули, в което органичното тяло е представено като парадигма за мисленето на завършените монади или индивидуалните субстанции изобщо (с. 46).

Това, което отличава „естествените машини“ и им придава единство, е не липсата им на части, а обстоятелството, че всяка тяхна част на свой ред е машина (с. 57); донякъде фриволно това може да се изкаже по следния начин: отлика на живото е това, че то има фрактален характер. В това отношение машините на природата се отличават от обикновените агрегати, които са единства само *per accidens*; нито един от тях не съставлява „същинско единство“, доколкото „всеки от елементите му не е негова конститутивна част“ (с. 76-77). По-нататък, органичното тяло е единна субстанция, тъй като цялата тази безкрайно вложена съвкупност от части функционира като единно цяло и има една „програма за действие“ (с. 84, 87) [дали аналогията на въпросната „програма“ с генетичния код, която се промъква на някои

места в текста е основателна е съвсем друг въпрос]. Иначе казано, субстанциите притежават в първичен смисъл „вътрешна тенденция към промяна“, докато при агрегатите тази тенденция е производна (с. 99, 101). Съответно, постоянството във времето, което е конститутивно за траещата субстанция, не се обуславя от неизменността на нейните материални съставящи части, а от наличието на определен закон или принцип, който детерминира бъдещите ѝ състояния въз основа на настоящите (с. 107). Въпросният принцип би могъл да се мисли и телеологически – като задаващ онази цел, към която нещото се стреми. Това звено завършва триадата единство – действие – цел: единно е онова, което действа като едно, действащо като едно е онова, което има вътрешно присъща цел или „се стреми според собствената си природа към своето съвършенство“ (с. 110).

Една от силните страни на текста е умелото преминаване от концептуално към фактуално ниво разглеждане, от нивото на метафизичната спекулация към това на „физиологията и етологията на органичното тяло“ (с. 112). Това е безспорно необходимо, защото мисленето на Лайбниц за живото очевидно е повлияно от трупачите се открития на „микроскопистите“ като Льовенхук (с. 125) и дори от собствените му проекти за институционализиране на „нововременската медицина“ (с. 144). Или, по думите на самата Кондова, „за постигане на същинското познание, е необходимо обединяването на емпиричното и рационалното познание, на опита и на абстрактното разсъждение, на анализа и синтезата“ (с. 173).

Точно както органичното тяло заема централна позиция в метафизиката, така широко разбраната медицина заема централна позиция в натурфилософията и дори е обявена за „най-необходимата от естествените науки“ (с. 147-148). За мен беше изключително интересно да науча за проекта на Лайбниц за „естествена история на тялото“ и замислените от него „дневници на здравето“ (с. 183). Това силно напомня за изграждащите се чрез статистиката и администрацията биополитически техники, които разглежда Фуко. Разбира се, тъй като съответните текстове на Лайбниц са публикувани доста по-късно, Фуко не е имал достъп до тях. В този смисъл, една интересна възможност е да се разгледат проектите на Лайбниц за реформа на медицината в светлината на понятието за биополитика и биовласт. Това според мен би могло да бъде интересно продължение и допълнение на изложеното в трета глава.

В заключение бих искал да отбележа някои дребни терминологични проблеми и несъответствия (те сами по себе си не са особено важни; посочването им може да се разглежда като незадължаваща препоръка от един преводач към друг преводач): (1) за мен е неясно защо „*situs*“ е преведено като „ситуация“ вместо като „позиция“; според мен втория вариант е по-подходящ, например в следния пасаж: „[п]ротяжността възниква от ситуацията, но тя добавя непрекъснатост към ситуацията. Точките имат ситуация, но те нито имат, нито съставят непрекъснатост, нито пък могат да стоят сами“ (с. 42). Аналогично, по-долу се казва, че „ситуация“ е „подредено отношение на съ-съществуване“ (с. 56) и това отговаря точно на понятието позиция; (2) не съм съвсем сигурен, но в пасажа „фракциите, които са част от единството, имат по-малко прости понятия от целите числа, които са по-прости от единството, след като целите числа винаги навлизат в понятията за фракции“ не е ли по-добре „фракция“ да се преведе като „дроб“, още повече, че се противопоставя на „цяло число“ (с. 49)?; (3) тъй като понятията *conatus* и *impetus* са ключови за философията на Лайбниц, добре е да се положат усилия да се превеждат по един и същ начин (срв. съответно с. 101 и 108, 101 и 121); (4) добре е употребата на чуждици да се избягва, когато това е възможно: например „колкото и велик да е капацитетът на лампата, който на всяка цена трябва да е сравнително малък, маслото скоро ще се изконсумира“ може да се предаде просто като „колкото и голяма да е вместимостта на лампата, която на всяка цена трябва да е сравнително малка, маслото скоро ще се изчерпи“ (с. 124); (5) добре е да се избягва използването на анахронизми: в текста се казва, че „под влиянието на възгледите на прочутия лекар Йохан Бернули през 90-те години на XVII в. Лайбниц изразява силен интерес и към достиженията на друга традиционно отхвърляна от практикуващите лекари дисциплина – органичната химия“ (с. 155), въпреки че терминът „органична химия“ (и съответното дисциплинарно поле) се формира някъде през първата половина на XVIII век.

Ще завърша по начин, който би трябвало да не е изненада на фона на казаното до този момент. Текстът на Лидия Кондова „Лайбниц и проблемът за органичното тяло“ отговаря напълно на изискванията за успешно завършен дисертационен труд и въз основа на това убедено ще гласувам да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“. Лидия Кондова има безспорни качества и несъмнен потенциал за академична работа, който се надявам да бъде реализиран по най-добрия възможен начин в обозримото бъдеще.

09.05.2018,
София

/Р. Люцканов/